

ГЕОРГИ ШЕЙТАНОВ

(1896—1925)

Георги Жечев

От литературния кръжок „Луч“ в Ямбол (1912 г.) до Гео Милевия „Пламък“ (1924) Георги Шейтанов изминава интересен път на революционер и поет, за когото борбата и поезията са неотделими, защото в тях е истинският живот — живот дори и в смъртта.

Закърмен от революционните идеи в най-крайните им прояви, още като ученик в гимназията Шейтанов тръгва по трънливия друм на бунта и борбата. Буен, непримирим младеж, той не може да търпи нито фелдфебелската дисциплина в тогавашното училище, нито кухите авторитети, нито несправедливостите в живота. Син на земеделско семейство, отраснал сред сиромашкия квартал Каргона, още от детинство той вижда теглото на народа. Книгите му отварят очите. От книгите той научава, че мизерията и потисничеството ще бъдат премахнати, когато робът се разбунтува.

И ето Шейтанов напуска гимназията и поема пътя на борбата. Първата му „акция“ е — да подпали окръжния съд в родния си град, за да унищожи делата на подсъдими-другари. Отпосле той сам ще нарече „донкихотство“ тази и други подобни свои акции, от каквито е изплетен особено първият период от бурния му и кратък живот, изпълнен с много лъкатушки и завои. Защото революционният опит ще му подсказва, че само масовата акция и борба на трудещите се, въоръженото въстание и революцията са единствените пътища за събаряне на грабителския и потиснически капиталистически строй. . .

Скъсал така отрано с еснафската среда на малкия провинциален град, Шейтанов заживява нелегално и тръгва да скита. Кайро, Александрия, а след това Марсилия — и оттам почти целия път пешком до Париж. Париж е първата основна школа на неговото революционно възпитание и образование. Тук той общува с политически емигранти от целия свят и предимно с руси, които след разгрома на революцията през 1905 г. лекуват раните си в чужбина, събират сили и се готвят за нова революция. В Париж той вижда най-нагледно страшните противоречия и престъпления на буржоазния режим — от една страна, неопикуема експлоатация и робство, а от друга — неизмерим разкош, доволство и разврат. Тук Шейтанов се сблъсква с неизбежната нужда да работи за насъщния, изпитва на плещите си тежкия жребий на емигрантството. Писмата му от Париж са пропити с носталгията на прокудения от родната страна. Той цитира „Пан Тадеуш“ от Мицкевич:

Какви цветя, мечти тук искаш да сбереш?
Какво ще пееш тук сред вечния гърмеж
на смядания Париж и бурните проклетия,
и ядове и плач на бедните ни братя?

В Париж той обиква не само поезията на Мицкевич, който наред с Пушкин е един от любимите му поети, но се увлича и от френските поети — Юго, Беранже, поетите на Комуната. Френската литература, която той чете вече в оригинал, го завладява с революционните си традиции. Париж, жив паметник на революционното минало, е същевременно и център на идеен кипнеж. Шейтанов посещава редовно дискусии, събрания, митинги, на които прогресивните идеи, изникнали от писанията и томовете на философи и поети, търсят конкретни пътища за реализиране в живота.

По това време в Париж още не е отшумяло ехото от уличните подвизи на Боно и Гарние, двама от най-видните представители на така наречената „пропаганда чрез дело“, които с гърмежа на пистолетите си нарушиха спокойствието на френския буржоа. Мисля, че тъкмо в „акциите“ на хора като Боно и Гарние трябва да се търси първата закуска на Шейтановия тероризъм и „ексизъм“. Защото в писмата, с които съобщава на другарите за завръщането си в България, той вече чертае планове за „акции“ а ла Боно-Гарние и бърза да се върне, за да ги осъществи. . .

През този период и у нас в някои революционни среди е на мода прословутата „експроприация“, сиреч набавяне по насилствен начин средства за пропаганда на идеите. Шейтанов е един от първите адепти на ексизма. В ония среди, дето той заработи най-напред, беше пуснал корен един своего рода „индивидуализъм“ на хора, които бързаха да пристъпят към „дело“. Това бяха главно младежи, които освен Маркс, Бакунин и Кропоткин, четяха и Толстой, Горки, Ибсен, Пшибишевски, Мирбо и се стремяха да дадат плът и кръв на мечтите си, да заживеят „още днес“ с идеалите на бленуваното бъдеще.

Тук трябва да се отнесе влиянието на руското революционно движение след 1905 г. с многобройните му „експроприации“ и терористически акции. Тероризмът като средство за борба води началото си тъкмо от този период. Тук води началото си и антимилитаризмът, пак като индивидуална акция и личен пример. Най-после тук е не по-малко влиянието и на българското хайдутство, което, макар и в нови форми и при нова обстановка, иска да се наложи като метод на революционна борба с четническата си тактика. . .

Тъкмо по това време у нас се появи на кръгозора героичната и легендарна фигура на Георги Шейтанов, който е рожба именно на тия някогашни разбирания и на тая стара школа.

*

След завръщането си от Париж (лялото 1914 г.) Шейтанов бърза да се срещне с младежите — ученици и работници, с които е вече в писмена връзка. Самият той е още 18-годишен младеж, среден ръст, мургав и строен, с големи черни очи, високо чело и дълга кестенява коса. В черна горкиевска рубашка и спретнато облекло, малко поохлузено от скитническият живот, внушителната му фигура лъха на мощ и излъчва обаяние. Той „още не се е опръскал с кръв“ (по собствените му думи), макар че денонощно бълнува за големи „акции“: нападения и обири на пощи и банки, безмотивен терор. С тая своя „идея-фикс“ той подкупва младежите, жадни за борба и дейност. В тихия му, но малко натъртен глас се долавя решителността на човек, за когото думите са увод към дело. В пронизващия поглед на огнените му очи се чете вече изживяно страдание, почерпана от живота мъдрост.

Той е общителен, обществен човек и веднага внася оживление в другарския кръг. Веднага бърза да сподели богатите си наблюдения, преживявания и поуки от чужбина, но и да надникне в душите на заобикалящите го, да прецени силите и възможностите им, годността им за „акции“. А самият той не се е снабдил още дори с пистолет. . .

Още в тая млада възраст той живее с големи литературни интереси. Литературата и особено поезията е неговя дълбока същност. Пенчо Славейков и Яворов са

любимите му български поети. Той знае наизуст повечето от стихотворенията на Яворов, особено „Калиопа“, „Павлета делия и Павлетица млада“, знае и песните му, защото обича и да пее

Но, мой сърдечен идеал,
звездиче светла в нощни мрак,
живот и младост — бих ги дал,
да можех да те видя пак. . .

В тогавашните просветни кръжоци, дето се изучават и разискват новите идеи — социализъм, комунизъм, анархизъм, толстоизъм и др., се пеят и революционните руски песни. „Солнце всходит и заходит“, „По диким степям Забайкалья“, „Замучен тяжелой неволей“ — ето песните, с които ляга и става и Шейтанов. Той се е сраснал с руската поезия и изобщо с руската литература до такава степен, че в интимни кръгове дори разговаря на руски. Любимото му обращение както в разговорите, така и в писмата, е „дорогой!“

В ония години на еснафство и назадничавост тая романтика — революционна романтика — е единственият и най-мощният залог у младежите у нас за раздрусване на обществения строй, за трасиране на пътища, които ще изведат към бъдещето. Горкиевските черни рубашки и дълги коси, босячеството, скитничеството, литературният бунт бяха преддверие на предстоящите революционни борби. . .

Но за отбелязване е, че още по това време, въпреки крайния си „индивидуализъм“, Шейтанов не е чужд и на каузата на трудещите се. И през септември 1914 г., в навечерието на Първата европейска война, когато буржоазията гори от патриотарска треска и се готви за кървавата касапница, а работничеството както у нас, така и в други страни, омаломощено от приспивното влияние на социалната демокрация, не дава никакви признаци за реагиране срещу войната, Шейтанов пише първата си статия против войната, атакувайки изменниците-социалдемократи като Шайдман, Носке и др. (в. „Работническа мисъл“, г. I, бр. 14 от 16. IX. 1914 г.). Още през тия години, въпреки привидното противоречие с мирогледа му, идеята за революция се съчетава у него с индивидуалистическото му верую, макар че индивидуализмът взема превес и го тласка по пътя на „донкихотовски“ акции.

Снабден с оръжие, намерил и верни другари, Шейтанов още на третия месец след завръщането си от чужбина поема пътя на нелегалния. Труден и опасен път. Да напуснеш бащиния си дом, удобствата и спокойствието на домашното огнище, да скъсаш с младежките мечти за наука и кариера, за семеен кът и еснафско щастие и да се самоосъдиш на скитничество, несгоди и лишения. Да спиш под открито небе или в някое скривалище, гладен по няколко дни, често пъти премръзнал, гонен, преследван, да бъдеш на шрек, за да не те изненада полицията, на която не бива да се оставиш жив в ръцете, готов да се сражаваш сам срещу стотици и хиляди — в тоя труден и опасен път може да те крепи само вярата в едно велико бъдеще, което ще дойде рано или късно.

. . . аз останах несломен,
затуй че вярвах в бъдеща зорница
и ближих раната с език. . . —

изповядва в едно от стихотворенията си Георги Шейтанов.

Още при първата престрелка с полицията нейде към гара Стражица, преди да е „направил нещо“, той бива заловен и откаран в Пловдивския, а след това в Софийския централен затвор (вж. „Записки на моряка“ от Антон Прудкин). Заподозрян в съучастничество в терористическите акции, извършени наскоро без негово участие и знание от Владимир Чолаков, той бива жестоко бит и на първо време подложен на тежък карцерен режим.

Затворът е втората сурова школа на неговото бунтовническо формиране и **за**каляване. Като орел с пречупени крила той пада от слънчевите простори на волния и действен живот в студената и мрачна бездна на затворническата килия, дето му предстои да прекара близо три години. Каква страхотна катастрофа за тоя свободен дух, жаден за бунт и борба, разпъван от копнежа за живот и дейност, разяждан де-нонощно от амбицията за големи дела! Стените на затвора го откъсват от живота, дето кипи борбата, дето са другарите, близките му.

По онова време в затворите в България не се работеше, а се „лежеше“. Бездей-ствието, на което ги осъждаха, покрай другите наказания, беше за затворниците по-тежко от каторжничеството. Спасението беше в книгите, в четенето и в общуването с натрапената „компания“.

В Софийския централен затвор по това време Шейтанов намира пъстра „компа-ния“ от общественици и държавници, бивши и бъдещи министри и други буржоазни властници, осъдени за всевъзможни прегрешения. Тук са Александър Стамболийски и Иван Харизанов, Коста Тодоров и Антон Прудкин. Тук са докарани и анархистите Милан Манолов, Георги Илиев и други, осъдени за атентата в казиното, организиран на времето си от обесения след това Викенти п. Анастасов. Това общество развлича и разсейва донякъде скуката на Шейтанов, и ето виждаме как, заедно с Милан Манолов, който десет години след това загина като единоронтовец през събитията в 1924 г., той „чете лекции“ за революцията и „просвещава“ държавника Стамболийски. В де-нонощни спорове-престрелки се срещат и премерват силите си две големи личности от съвсем различно естество, два противоположни мирогледа със съвсем несходни политически задачи и цели. Брошурата „Власт, безвластие и народовластие“ от Стам-болийски е тъкмо плод на тия оживени дискусии в Софийския централен затвор. От-послед, в своето „отворено писмо“ до Стамболийски (в. „Утро“, в броя от 22. IX. 1922 г.), Шейтанов ще го укори, че е излязъл „лош ученик“, че не е разбрал правилно не само идеята за революцията, но и други политически идеи, схващания, насоки, пътища и задачи. . .

На самия Шайтанов богатата библиотека в затвора дава необходима и навре-менна помощ. Той потъва в книгите и разширява все повече и повече духовния си кръгозор. Тук той чете жадно Оскар Уайлд и под негово влияние започва да пише, опитва се дори да пробута през решетките някои написани работи навън, за да бъдат отпечатани някъде, но напразно. Тук му попада за пръв път и книгата на Макс Щирнер — „Единственият и неговата собственост“, която затвърдява още повече неговото индивидуалистическо верую. Той се увлича до такава степен от книгата на Щирнер, че я заучава просто наизуст и отпосле, когато избягва от затвора, често цитира по цели пасажки от нея.

Но въпреки вълшебния мир, който му разкриват книгите, режимът в затвора му тежи, той е недоволен, неспокоен, често се разбутва за най-малката несправедливост, често го карцират и лишават от книги. През януари 1917 г., заедно с група свои дру-гари, той организира бунт в затвора. Повече от 1500 души затворници се вдигат като един човек и под напора на тая стихия железните решетки затрещават.

Но бунтът е потушен, той излежава наказанието си в карцера и отново започва сивото еднообразие и тегота на затворническия живот. И ако не са писмата от близки и приятели и периодичните свиждания, които има с някои другари, продължител-ният затвор би бил непоносим за него. Като орел в клетка той посреща от време на време през желязната решетка дошлия на свиждане приятел и в полумрака на караул-ното помещение огненият му поглед блести с още по-голяма жажда за свобода и духът му се стреми и лети навън, дето кипи животът.

По това време страната е във военно положение. Войната е в разгара си. Но па-ралелно с „победите“ и пораженията расте и настроението против войната. Бяха за-почнали чести дезертьорства от фронта, броженето срещу войната беше голямо.

В Русия бе избухнала вече Февруарската революция, нейният полъх се чувствуваше силно и у нас, войниците почнаха да напушат масово фронта.

През лятото 1917 г. Шейтанов избягва от затвора.

Сега вече той се чувствува в стихията си, като орел, литнал на воля. Харамийското начало, което му е така присъщо, високо заговарва у него. Той се събира със старите си приятели — вече нелегални, повечето заради неучастие във войската и войната.

По това време той е вече възмъжал, в погледа му се чете рядка смелост, която не се спира пред нищо, на кръста му виси неизбежният парабелум. И макар че и времето, и историческата обстановка искат вече масови революционни акции, надъхан силно с Щирнер, той повече от всякога проявява своя индивидуализъм.

И наистина през тоя период Шейтанов е пълен и последователен щирнерианец и може би единственият у нас. Едва ли Щирнер е имал някога и някъде по-голям и по-верен последовател не само на думи, но и на дело. Щирнерианството с неговото „вълчо начало“ у човека, с ненадминатата апология на „силната личност“, на „единствения“, който „гради делото си на нищо“, комуто всичко е позволено в името на неговото Аз (с главна буква!), с неговото чисто разбойническо разрешение на социалния въпрос, с омразата му към власт- и -капиталимащите, които са заграбили всички блага на живота, с презрението му към пролетариата, към народа, който е безсилен да направи като „егоиста“, за да се освободи — такъв е тогавашният „индивидуализъм“ на Шейтанов.

С тоя свой „индивидуализъм“ и особено с редицата „акции“, в които го проявява, той среща сериозна реакция от страна на другарите си и средата, в която се движи. Историческият момент е такъв, че налага окончателно избистряне, строго уточняване на идеите. Със или против народа, за или против революцията. В прогресивните среди, в които се движи Шейтанов, се водят денонощни спорове за или против революцията и особено за бъдещата съдба на руската революция. Сраснал с индивидуалистическите си схващания, Шейтанов не допуска възможността от втора (след Февруарската) революция в Русия; според него с идването на власт на Керенски руската революция е приключена, защото липсват още силите, които да я продължат и задълбочат.

Но ето че по това време в Русия избухва Октомврийската революция, която има голямо отражение и у нас. Духовете се раздвижват, работническото почва да вярва в близкото си освобождение. И в началото на 1918 г., едно, за да се спаси от усилените преследвания след една полууспяла „акция“, и друго, за да види с очите си това, в което не вярваше, Шейтанов, преоблечен като войник, се промъква през добруджанския фронт и заедно с разбунтуваните руски войници потегля към Москва. Това е първата жива връзка на българските революционери с Октомврийската революция.

В Москва Шейтанов се втурва в кипежа на революционната борба. Тук той сътрудничи във в. „Всемирная революция“. Четирите статии, които той помещава във вестника и особено статията „Към българите в Русия“ („Всемирная революция“, бр. 11 от 17. VIII. 1918 г.) са пламенен апел в подкрепа и защита на руската революция, излязъл за пръв път изпод перото на българин.

Москва е третата солидна школа на неговото идейно избистряне и обособяване. Тук, в процеса на развиващата се революция, Шейтанов вижда осъществен на дело единния фронт между всички революционни и прогресивни движения и организации, на който единен фронт по-късно става горещ привърженик. Защото, след като се връща, научил за Владейските събития в България, той е прероден, безвъзвратно еволюирал, отърсен завинаги от индивидуалистическите си заблуждения и повярвал окончателно в социалната революция. Първият позив, който той издава след завръ-

щането си през октомври 1918 г. в България, е зов за революционна борба. В него се говори за революцията, която „иде у нас“.

Паметни ще останат началните думи на това знаменито възвание:

„Другари! Дълго време се е борил със себе си Юлий Цезар на брега на Рубикон. Най-сетне махнал с ръка, преминал го, нападнал и завладял Рим. . . Така постъпва воля, силна като живота. Какъв е идеалът ни? — Победа! Има още глупци в България, които разправят по пазарите, че буржоазията е изпила ума си — щяла да облагодетелствува пролетариата, стига да се опълноможат за това социалистическите ходатаи...“

В този позив за пръв път в България идеята за единен фронт е лансирана сред революционерите: „Социалисти, синдикалисти, анархисти — казва се там, — днес всички сме едно: революционери. Революцията има фронт и ние трябва да отидем до един. . .“

Революционният кипаж, който настъпва след бунта при Владая, създава и у нас благоприятна почва за борба. Шейтанов бърза да намери другарите си — „старите нелегални“, както ги нарича в една своя статия, и започва истинско апостолство за пропагандиране на идеята за революция. Той е между ония, които първи поздравиха делото на Октомврийската революция, ратувайки за незабавна революция и в България. Цялата му дейност през периода 1918—1923 г., през Септемврийското въстание и особено след него, до Априлските събития в 1925 г., се състои предимно в това, да се революционизира и активизира работническото, да се подготви за решителна борба срещу буржоазния строй.

През 1920 г. в редактирания от него в Балкана в. „Бунт“ той пише блестящи статии, позовавайки се на богомилството и хайдутството, за да вдъхне бунтовен дух у масите. Но повече отколкото с печатната пропаганда той сее бунтовния дух с живото си слово. Той кръстосва няколко пъти България и навред с пламенна реч буди и стряска заспалите от сън. Той е роден пропагандатор, притежава неизчерпаема енергия, надарен е с рядък словесен дар и умее да го използва както трябва и навред. В града или на село, в полето, из пътя или дори във влака — там, дето елементарната предпазливост налага на нелегалния поне да не говори високо — той спори, убеждава, критикува, осмива, бичува, жигосва, импулсира, зове към бунт.

Придобил богата култура и обширни знания, той умее да проектира идеите си във всички области на живота, да им дава плът и кръв, защото живее с тях и е готов да умре за тях. Той е голям оратор: пред магията на словото му са безсилни да устоят дори ония, които са чужди на революцията. Агитатор и организатор, той като Левски е посветил живота си на делото. Много от качествата на Левски, от които Шейтанов се възхищава, ги има самият той. Но той има и нещо повече — висока култура и богата творческа мисъл, плод на революционното му верую. Мисъл, воля, железен характер, рядка смелост, непостижима активност, неотклонна готовност за смърт — това са основните му качества.

Той проявява блестящ дар на конспиратор и организатор. В ония усилни и тревожни дни, когато се коват предпоставките на утрешната революция, Шейтанов е в стихията си. Да се създаде революционен морал, да се изградят волеви личности, които да продължат делото при всички времена и условия — ето неговата основна задача. Той е учител на мнозина млади дейци и борци, които тръгват по неговия път. Неговият романтичен, легендарен живот сам по себе си е жива пропаганда. Безразсъдно смелите му акции, честите му въоръжени сблъсквания с полицията, бистростта му от затворите, организирани или не, попрището му на истински народен хайдутин, скитанията му, гладуванията му — всичко това действа силно, особено на младежта.

На конгреса си на 25, 26 и 27 май 1919 г. в София Работническата социалдемократическа партия (тесни социалисти) се преименува в Българска комунистическа партия (секция от Комунистическия интернационал).

Колкото и да звучи парадоксално днес, трябва да се каже, че въпреки коренните различия в принципите и тактиката на БКП и други съществуващи организации и среди, по това време (1919—1925 г.) цялата революционна дейност в страната се развива напълно по линията на единния фронт, защото се среща и съвпада в един от най-главните пунктове: борбата за събаряне на буржоазно-капиталистическия строй.

И затова, въпреки разпазената полемика помежду им, която понякога избухва в жестоки нападки, на практика в борбата си срещу капитализма всички революционери са винаги единни, винаги се озовават от едната страна на барикадата. Единният фронт се реализира на дело не само през време на честите улични акции и демонстрации, не само при избухналата наскоро обща железничарска стачка, но и през събитията на 9 юни 1923 г., и през септемврийските събития същата година, и през събитията в навечерието на април 1925 г.

Споровете между революционерите по това време са повече по тактически въпроси. В тия ожесточени спорове Шейтанов винаги свири първата цигулка. „Битието определя съзнанието — нямам нищо против, — казва той (вж. статията „Диктатурата и ние“, в. „Бунт“, г. I, бр. 1 от 15 август 1920 г., Балкана), — но кажете ми, не е ли казармата, не е ли полицейският участък, който ни държи в робство? . . Но ако една нощ задушим тоя полицейски участък, нали нашето битие с карабини ще определи друго съзнание? . .“

През тоя период на „шурм унд драг“ (1919—1920 г. г.) не липсват прояви и на краен тероризъм и „ексизъм“. Набавянето средства за пропаганда и въоръжение си остава повелителна и неотложна задача. Като отявлен привърженик на експроприацията Шейтанов е на поста си. Но нападението на Ямболската поща през октомври 1919 г. е голяма катастрофа за него — и то не само защото тая акция става причина да попадне отново в затвора, а и защото веднъж завинаги рухват илюзиите му, че по пътя на „ексизма“ може да се направи нещо трайно и съществено за революционното движение.

По това време (28. XII. 1919 — 20 февруари 1920 г.) избухва общата железничарска стачка, която подчерта за лишен път голямото значение на масовата акция изобщо.

След избягването си от Сливенския затвор Шейтанов отново прави преценка на дотогавашните си акции-„донкихотства“. „Умря времето — пише той в бр. 1 на в. „Бунт“, — когато от скука палехме съдилища и викахме тук-там стражарите на дуел“.

Сложна и дълбока натура, носеща в душата си често пъти полюсни противоречия, той остава винаги честен в мисълта си и затова неговото революционно верую не е бездушен принцип, суха формула и набързо заучен канон, а дълбоко изстрадана и постигната с цената на жертви и кръв философия. Диапазонът на неговия мироглед е извънредно голям: от вълчето начало на Щирнеровия индивидуализъм той минава през комунизма на Бакунин и Кропоткин, за да стигне до любовта и дълбоката човечност на Толстой и Тагоре.

И ето ние виждаме как, без да сваля пистолета от кръста, той е готов да се отдаде и на производителен и честен труд. Пребиванието му през ония години (1921—1922) в Русенската комуна, а също и в стопанството на Върбан Килифарски не е само с цел да прикрие дирите си и да избегне преследванията на властта, но е продуктивно и от благородната стремеж да се приобщи към земеделския труд, към трудовата участ на народа да изкарва и той като другите прехраната си „в поте лицем своим“.

Възтържествувалата след преврата на 9 юни 1923 г. реакция накара всички революционни среди да стегнат бойните си редици. Септемврийското въстание, недостатъчно подготвено и организирано, беше голяма поука за целия народ.

Как посреща Шейтанов разгрома на тоя истински народен бунт?

„На потъмнения небосклон на обществения живот — пише той в сп. „Пламък“, год. I, кн. 7 и 8 от 1924 г. — миналогодишният септември остави една огнена и гневна джрия — едно знамение. . . Днешният строй носи в сърцето си катастрофата: септември беше първият парализиращ удар. . . На какво крепим ние надеждите си? На народатитан, когото лилипути клаха, но който е безсмъртен! В духовните недра на народа ние виждаме непресъхнали извори, в чиито дълбочини е отразено едно велико и свободно бъдеще. . .

„В деня на септемврийската годишнина революционната интелигенция у нас трябва да запали духовното огнище на народа, за да сгрее той премръзналите си пръсти, защото е още нощ и е студено. . .

„Септември! Трагичен и велик месец: нашият взор е обърнат към зората и въздишките не ни тежат.“

След потушаването на въстанието, когато трябваше да се търси лек за раните и да се градят нови морални устон в разнебитените маси, Шейтанов е в София, в групата около сп. „Пламък“. „Пламък“ е цяла епоха в развитието на нашата прогресивна литература и култура. Революционната насока на списанието се дължи до голяма степен на Георги Шейтанов. Неговите статии в списанието са програмни. Той е не само един от активните сътрудници, но и един от идейните вдъхновители на групата около „Пламък“. Неговото идейно влияние върху Гео Милев е грамадно. За това влияние вече имаме свидетелства в нашата литература, които се дължат на съвременници. За него свидетелствува особено съпругата на Гео Милев, Мила Г. Милева, според която още при първите посещения на Шейтанов у дома им Гео попада под обаянието на неговата силна личност и започва да споделя неговите идеи. . .

В сп. „Пламък“, както и в сп. „Свободно общество“ (1924 г.) Шейтанов пише блестящи статии по литературни, философски и обществени въпроси. Сътрудничеството му в „Пламък“ и „Свободно общество“ е върховният момент от неговата литературна и обществена дейност. Тук, с правотата и ясната убедителност на своя светоглед той израства като вестител и пророк на бъдещето, като мислител, трибун и борец за жизнената правда, която рано или късно ще възтържествува.

В едно време, когато нашата интелигенция бе стигнала до пълно безличие и се превърна в защитник и крепител на терора, робството и мракобеснето, Шейтанов насочи стрелите на огнената си критика главно срещу тая продажна интелигенция. Той атакува нейния лицемерен морал, нейната фалшива „аполитичност“, нейния „сепаративен егонизъм“.

„Прогресивната интелигенция — казва той в статията си „Знамето на епохата“ (сп. „Пламък“, год. II, кн. I) — трябва да разбере дълбокия смисъл на народната борба, трябва да ѝ даде истинска прогноза, трябва да ѝ посочи идеал. . .“

В същата статия той се опълчва остро срещу индивидуализма: . .

„Култът на религиозното, суетно и егоистично „свършенство“, на който се е кланял досега индивидуалистът, трябва да се замени с упорита работа за пробуждането на м н о г о т о, които ще променят света“.

Неговите сурови атаки срещу индивидуализма, срещу криво разбираня „индивидуализъм“, са насочени особено в идеологичната област. „Идолопоклонството пред собствената ни личност — ето тъмният, жестокият култ, на който се кланят онези, които търгуват с хората. Това слъно мировъзрение узакони престъплението в практиката на обществения живот, създаде противоречията в обществото, които повлякоха подире си кръвта и огъня. Индивидуализмът, вулгарният индивидуализъм на леността и властолюбието — ето духовната проказа, която отравя живота. . .“ („Светлина и свобода“, сп. „Пламък“, год. I, кн. 7 и 8).

В областта на литературата и изкуството той издига принципа на реализма. Той е за едно изкуство, което отразява проблемите на времето, което е израз на възделе-

нята на масите, на волята им за борба и свобода. „Изкуството е в най-близко отношение към душевния мир на човека. . . то представя пред човека всичко високо и прекрасно като мир на самозаинтересуваност, в който ние сами участвуваме. . . Изкуството прави живота свободна и художествена игра. . . По пътя на духовното индивидуализиране на човека изкуството твори делото на неговия вътрешен растеж и подготвя единиците, а заедно с това и колектива към един по-възвишен поглед за света, към една по-разумна и по-свободна практика в човешките отношения, към един осмислен обществен живот. . . В преобразованието на обществения живот изкуството дири и ще намери своя бъдещ подем. . .“ („Изкуството и човека“, сп. „Пламяк“, год. II, кн. I).

Оттук и голямото значение, което Шейтанов отдава на литературата. „Литературата на един народ е неговият духовен образ. От литературата на даден народ ние правим заключение за духовните му постижения, за отношението му към въпросите на живота. . . Философският реализъм в творенията на руските класици идеше от живота на един потиснат народ, който бе почнал вече да се бори. . . Зад Стенка Разин вървяха Пушкин, Гогол, Некрасов, Достоевски, Толстой. Идеята безпомощност отстъпваше място на бойния вик, който идеше от народа.“

В светлината на тия схващания той разбира и българската литература. „ . . Нашата литература почва с Ботева. Той стои в началото на нашето литературно развитие. Ботев почна с отричане на фатализма във философията, а оттук и с отричане на робството в живота. . . В лицето на Ботев нашата литература ни дава най-високата духовна точка, до която е могла да достигне самобитността на нашия народ. . . И великият поет, романист или драматург ще почне оттам, дето куршумът покоси живота и спря песента на Ботев. Оттам, дето почва социалният подем — великото начало на всяко творчество. Едно обаче е нужно — ясният поглед: във философията — без мистицизъм, в литературата — без мизантропизъм, а в живота — свобода. . .“

Изкуството и литературата са кардиналните проблеми, на които той посвещава редица пламенни статии, излезли под перото му. Но проблемата на проблемите, която го поглъща изцяло, е революцията. Той защитава идеята за революция, правото на народа да се бори със сила срещу потисниците, спори с Достоевски, с чийто авторитет на „пророк“ и „ясновидец“ реакцията спекулира, за да обезоръжи морално революционерите. „Напразно Достоевски уеднаквява революцията с Пьотр Верховенски. „Бесовите“ не са в революцията. Най-напред дойдоха Катковци. Нечаев дойде след тях. . . Потисникът не е прав. Прави са онези, които се защитават. И те се борят. Ако в борбата си народът прибегва и до насилие, нека потисниците се попитат какво са направили досега за възпитанието на хората, които са третирали като вещи. . .“ („Знамето на епохата“).

Революция — но в името на един идеал, какъвто е безкласовото и бездържавническо общество. Такова е политическото верую на Шейтанов. „Социалистическият идеал не е и не може да бъде класов идеал; учението за обновлението на обществото върху основите на икономическата и духовна правда между хората е учение общочовешко. . .“ („Духовни пътища на нашето време“, сп. „Свободно общество“, год. I, кн. 6, 7, 8).

Такива са моралните, естетически и социални проблеми, с които Шейтанов бори през периода 1924—1925 г.; един от най-напрегнатите и плодотворни периоди от неговия борчески и творчески живот. При тая своя трескава литературна дейност той е в тесен контакт с най-будните и най-смелите по онова време умове в страната ни. Освен с хората от групата около сп. „Пламяк“ той е в постоянни връзки с А. Страшимиров, Ас. Златаров и други писатели и литератори, посещава редовно университетските аудитории, среща се с младежи студенти и работници, разисква, спори, убеждава, вдъхновява.

По това време той печата и стихове в „Пламяк“ и „Свободно общество“. За съжаление, за поколенията са запазени само четири негови стихотворения, поместени в тия

списания. Но и те, макар че не могат да очертаят напълно физиономията му като поет, все пак говорят достатъчно за големите му поетически възможности, отразяват буйната му и дълбока поетическа натура. . .

Литературната дейност обаче не изчерпва цялата неизтощима енергия на Шейтанов. Неговата стихия е борбата. Той е погълнат цял от революционната атмосфера, която го обкръжава. Годишните 1924—1925 са години на големи революционни напрежения. Реакцията върлува най-безмилостно. Поемата „Септември“ на Гео Милев е инкриминирана и авторът ѝ арестуван. С помощта на другари Шейтанов намира необходимата сума и внася гаранция за освобождаването на Гео.

Самият той се движи „на свобода“, но не е много сигурен за свободата и живота си. Намирането на нелегални квартири става все по-трудно и по-трудно. По улиците все по-често и по-често падат трупове. Загрижен за съдбата на Шейтанов, Антон Страшимиров го съветва да се изтегли временно зад граница. Той му преолага дори необходимата сума за това. Но Шейтанов отказва да напусне страната в един момент, когато се решават съдбините ѝ.

На дневен ред е въпросът за „единния фронт“ между революционните организации в България. Шейтанов е един от активните дейци на единния фронт. Той се среща със Станке Димитров, Петрини, Грънчаров и др., участва дейно в единогофронтовските акции. По стар революционен навик той взема непосредствено участие дори в някои от терористическите акции. . .

Знае се как се развиха събитията през април 1925 г. След атентата в черквата Св. Неделя в София, реакцията, която се развихри и отне живота на Гео Милев, Христо Ясенов, Сергей Румянцев и толкова други борци и поети, не пропусна да се справи и с техния идеен и духовен брат Георги Шейтанов.

Събитията го сварват в Търновско. Той е търсен под дърво и камък. Към средата на май Шейтанов се изтегля с чета в Балкана. Но полицията, която открива дирите им, започва усилено да ги преследва. Четата бива разбита. Георги Шейтанов и Мариола Сиракова се спускат към Нова Загора, на път за Ямбол, откъдето смятат да минат в Турция за към СССР. Но близо до Нова Загора идва катастрофата.

Пътувайки край железопътната линия към Ямбол, Георги и Мариола спират да си починат до Коньовския кантон № 24. На двадесетина метра от тях е кладенецът на кантона. Те оставят връхните си дрехи, в които е било оръжието им, и отиват да пият вода. В това време охраната по линията ги издебва — двама селяни насочват пушките си срещу тях и им викат: „Горе ръцете!“

Това е най-скуплимият момент от живота на Георги Шейтанов — пред прага на смъртта! Какъв невероятен край за човека, който през целия си живот не се е спирал пред нищо! Той, който се бе срещал поне сто пъти лице в лице със смъртта, сега вдига безпомощно ръце пред двама пъдари!

Странно е, как той, който винаги имаше ясна представа и преценка за всяко положение, не е могъл да прецени сериозността на положението. Ако той е знаел какво го очаква, едва ли би се дал в ръцете им без всякаква съпротива.

Дали ръцете му не са били сковани от присъствието на любимата жена, на която е искал да спести зрелището на кървава разправа? Или може би той е разчитал, както винаги, да заблуди полицията с фиктивните си документи за самоличност и да се изплъзне отново от ръцете ѝ?

Не, той не е знаел, не е допускал дори, че го очаква жестоката участ на хиляди народни синове, разстреляни без съд и следствие от убийците на българския народ. Но палачите, които край гара Белово посякоха Георги Шейтанов заедно с Мариола Сиракова и още единадесет души други арестувани заедно с тях, знаеха кого убиват. Те знаеха, че отнемат живота на един от ония, които се раждат веднъж на петнадесет години. Един от онова героично племе идейници, които се бореа за идеите си и умееха да умират за тях. . .